

ОЛАШИН В. В.

адвокат, доктор філософії в галузі права,
кафедра адміністративного, фінансового
та інформаційного права

(Ужгородський національний
університет)

ORCID ID: 0000-0002-8638-8004

УДК 347.95-047.43:342.537.5

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.65>

РОЛЬ ВИКЛЮЧНИХ ОБСТАВИН У ПРОЦЕСІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджується роль виключних обставин у процесі перегляду судових рішень в Україні, аналізуються практика застосування та проблеми правового регулювання. Визначено ключові підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами, зокрема: встановлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; встановлення вироком суду вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судові рішення; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

Також увага приділяється аналізу правових наслідків рішення Конституційного Суду України щодо неконституційності законодавчих актів, які були застосовані судом під час ухвалення рішення, та впливу цього на процес перегляду судових рішень. Вивчаються випадки, коли судді виявляються винними у вчиненні кримінальних правопорушень, та розглядається вплив цих випадків на правову систему і суспільну довіру до судової влади. Аналізуються вплив рішень міжнародних судових установ, зокрема Європейського суду з прав людини, вплив на адміністративне судочинство України.

Стаття охоплює теоретичні та практичні аспекти застосування виключних обставин у процесі перегляду судових рішень, включаючи розгляд конкретних судових справ, що були переглянуті на підставі виключних обставин. У статті розглядаються проблеми правового регулювання цього процесу, виявлені неточності в законодавстві та пропонуються шляхи їх усунення.

Публікація підкреслює важливість забезпечення правової визначеності та стабільності судових рішень, а також необхідність вдосконалення правових механізмів для перегляду судових рішень за виключними обставинами. Дослідження може бути корисним для суддів, адвокатів, науковців, законодавців та інших правників, які зацікавлені у підвищенні ефективності судового процесу в Україні.

Ключові слова: *судове рішення, перегляд судового рішення, виключні обставини, неконституційність закону, конституційність закону.*

Olashyn V. V. The role of exceptional circumstances in the review of court decisions: practice and problems of legal regulation in Ukraine

The article examines the role of exceptional circumstances in the process of reviewing court decisions in Ukraine, analyzes the practice of application

and problems of legal regulation. The key grounds for reviewing court decisions in connection with exceptional circumstances are defined, in particular: establishment by the Constitutional Court of Ukraine of the unconstitutionality (constitutionality) of a law, another legal act or their separate provision, applied (not applied) by the court when deciding the case, if the court decision has not yet done; establishment by a court verdict of the judge's guilt in committing a criminal offense, as a result of which a court decision was made; establishment by an international judicial institution, the jurisdiction of which is recognized by Ukraine, of Ukraine's violation of international obligations during the decision of this case by the court.

Attention is also paid to the analysis of the legal consequences of the decision of the Constitutional Court of Ukraine regarding the unconstitutionality of the legislative acts that were applied by the court during the adoption of the decision, and its impact on the process of review of court decisions. Cases where judges are found guilty of criminal offenses are studied, and the impact of these cases on the legal system and public trust in the judiciary is considered. The impact of the decisions of international judicial institutions, in particular the European Court of Human Rights, and the impact on the administrative justice of Ukraine are analyzed.

The article covers the theoretical and practical aspects of the application of exceptional circumstances in the process of reviewing court decisions, including consideration of specific court cases that were reviewed on the basis of exceptional circumstances. The article examines the problems of legal regulation of this process, identifies inaccuracies in the legislation and suggests ways to eliminate them.

The publication emphasizes the importance of ensuring legal certainty and stability of court decisions, as well as the need to improve legal mechanisms for reviewing court decisions under exceptional circumstances. The research can be useful for judges, lawyers, scientists, legislators and other lawyers who are interested in improving the efficiency of the judicial process in Ukraine.

Key words: *court decision, review of court decision, exceptional circumstances, unconstitutionality of the law, constitutionality of the law.*

Постановка проблеми: В умовах сучасного розвитку правової системи України особливої уваги набуває питання забезпечення правомірності та справедливості судових рішень. Одним з ключових аспектів цього питання є можливість перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.

Положення, закріплені в статтях 361-369 Кодексу адміністративного судочинства України, формують правову основу для забезпечення справедливості та верховенства права в судових процесах. Проте, незважаючи на законодавчу визначеність, на практиці виникає ряд проблем, що ускладнюють реалізацію права на перегляд судових рішень за виключними обставинами [1].

Проблема полягає в тому, що процесуальні норми не завжди враховують специфіку окремих справ, що може призводити до затягування процесу перегляду або ускладнення доведення наявності виключних обставин.

Наприклад, строк подання заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами є обмеженим і не може бути поновлений, що може обмежувати доступ до правосуддя для учасників справи. Крім того, встановлення вини судді або порушення міжнародних зобов'язань є складними і тривалими процесами, які потребують ретельного розслідування і можуть затримувати перегляд справ.

Особливої уваги потребує питання визнання Конституційним Судом України неконституційності або конституційності закону, іншого правового акту чи їх окремого положення. Процес такого визнання є складним і тривалим, що може мати значні наслідки для правової системи та учасників справи. Це також може спричинити правову невизначеність та вплинути на стабільність правової системи.

Таким чином, постає необхідність аналізу чинного законодавства та практики його застосування для виявлення можливих недоліків і розробки рекомендацій щодо їх усунення. Це має сприяти підвищенню ефективності судового перегляду за виключними обставинами, забезпеченню прав учасників судового процесу та зміцненню довіри до судової системи України.

Актуальність дослідження. Дослідження проблеми перегляду судових рішень за виключними обставинами у сучасному контексті має велике значення з погляду як теорії, так і практики правозастосування. Враховуючи постійні зміни в суспільстві та правовому середовищі, необхідно систематично аналізувати і вдосконалювати законодавство та процесуальні норми, які регулюють процедуру перегляду судових рішень.

Перш за все, актуальність дослідження полягає в необхідності вирішення конкретних практичних проблем, з якими стикаються учасники судового процесу. Забезпечення доступу до справедливого судочинства та захисту прав громадян є одним із основних принципів правової держави, і дослідження ефективності процедур перегляду судових рішень важливо для забезпечення цих принципів.

По-друге, в контексті розвитку правової доктрини актуальність дослідження полягає в необхідності розробки нових теоретичних підходів до регулювання судового перегляду рішень. Розуміння сутності і значення цього інституту права дозволить вдосконалити судову практику та забезпечити більш ефективне застосування правових норм.

Крім того, у зв'язку з інтеграцією України в європейський та світовий правовий простір, важливо проводити порівняльний аналіз законодавства та судової практики з інших країн. Це дозволить виявити недоліки та переваги власної системи правосуддя і використати міжнародний досвід для покращення власного законодавства.

Отже, актуальність дослідження полягає в необхідності вирішення практичних проблем судового перегляду рішень, розробці нових теоретичних підходів до регулювання цього процесу, а також в аналізі міжнародного досвіду для покращення власної системи правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не конституційність закону, як підстава для перегляду судового рішення за виключними обставинами в адміністративному судочинстві аналізував А. А. Єзеров [2]. Резворович К. Р. розглядав рішення Конституційного Суду України як підстава для перегляду судового рішення у соціальних справах [3]. Особливості касаційного провадження перегляду рішень адміністративного суду за винятковими обставинами вивчав Боднар С.В. [4]. Самсін І.Л. досліджував провадження за винятковими обставинами в адміністративному судочинстві з огляду на практику Європейського суду з прав людини [5].

Метою даної статті є аналіз процедур перегляду судових рішень за виключними обставинами в адміністративному судочинстві України з метою визначення їх ефективності та спрощення процесу забезпечення правосуддя. В рамках цього дослідження будуть розглянуті правові норми, які регулюють процедуру перегляду судових рішень, а також практика їх застосування судами. Це дозволить виявити проблеми, з якими стикаються учасники судового процесу, і запропонувати шляхи їх вирішення з метою забезпечення ефективності та справедливості судочинства.

Виклад основного матеріалу. Перегляд судових рішень за виключними обставинами в адміністративному судочинстві України є важливою процедурою, яка надає можливість оскаржити судові рішення в разі нововиявлених чи виключних обставин. Зокрема, згідно зі статтею 364 КАС України, заяви про перегляд судових рішень за виключними обставинами повинні відповідати вимогам щодо оформлення позовних заяв до суду першої інстанції [1].

Однак варто пам'ятати, що рішення суду, що набрало законної сили та яким у задоволенні позову відмовлено, не може бути переглянуте у зв'язку з виключними обставинами на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 361 КАС України (положення якого містять імперативний припис), оскільки підставою для перегляду рішення у зв'язку з виключними обставинами, є лише рішення суду, яке ще не виконане Постановою Верховного суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду 19 лютого 2021 року [6].

Установлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, має значення передовсім як рішення загального характеру, яким визначається правова позиція для вирішення наступних справ, а не як підстава для перегляду справи із ретроспективним застосуванням нової правової позиції і зміни таким чином стану правової визначеності, уже встановленої остаточним судовим рішенням у справі Ухвала Верховного суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду 22 грудня 2022 року [7].

Згідно зі статтею 365 КАС України, заяви про перегляд судових рішень подаються до суду, який ухвалив відповідне рішення, а у разі скасування або зміни рішення – до суду, який здійснив таку дію. Це важливо для забезпечення правильності та об'єктивності судового процесу [1].

Заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами може бути залишена без розгляду, повернута заявникові або в ній може бути ухвалено рішення про відмову у відкритті провадження тільки з підстав та за умов, передбачених цією статтею.

Разом із цим процесуальний закон зобов'язує адресувати заяву про перегляд судового рішення до суду, який має повноваження її розглядати. Однаковою мірою ці вимоги закону стосуються й ситуації, коли заява, яка містить підстави для перегляду судового рішення за виключними обставинами, подана до суду, який не має повноважень на її розгляд Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2023 року [8].

Статтею 366 КАС України встановлено порядок відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами, зокрема, передбачено можливість витребування копії рішення міжнародної судової установи, якщо особа цього вимагає [1].

Процедура перегляду судових рішень за виключними обставинами передбачає можливість відмови від заяви, внаслідок чого провадження може бути закрито. Однак, у разі відмови від заяви, інші учасники справи можуть вимагати компенсації судових витрат.

Статтею 368 КАС України встановлено порядок здійснення перегляду судового рішення за виключними обставинами. Зокрема, передбачено, що справа розглядається відповідно до встановлених правил для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд [1].

Висновки. У процесі перегляду судових рішень за виключними обставинами важливе місце займає забезпечення прав і свобод учасників судових процесів, а також дотримання принципу верховенства права. Аналіз правового регулювання в Україні показав, що механізм перегляду судових рішень за виключними обставинами є важливим інструментом у системі правосуддя, оскільки він дозволяє виправляти судові помилки, забезпечуючи тим самим справедливість і законність.

По-перше, однією з ключових підстав для перегляду судових рішень за виключними обставинами є визнання Конституційним Судом України неконституційним (або конституційним) закону чи іншого правового акту, застосованого при вирішенні справи. Ця підстава має велике значення для правової системи, оскільки визнання неконституційним конкретного закону або акту може мати серйозні наслідки для судових рішень, ухвалених на підставі цього закону у справі. Такий перегляд сприяє гармонізації національного законодавства з Конституцією, що є основою правової системи держави.

По-друге, встановлення вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, яке вплинуло на ухвалення судового рішення, також є підставою для перегляду. Цей аспект підкреслює важливість дотримання етичних стандартів і професійної відповідальності суддів. Випадки корупції або інших зловживань владою підривають довіру до судової системи, тому механізм перегляду за виключними обставинами є необхідним для відновлення справедливості та запобігання подібним інцидентам у майбутньому.

По-третє, рішення міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною, також можуть стати підставою для перегляду судових рішень. Це свідчить про інтеграцію України до міжнародної правової спільноти та зобов'язання держави дотримуватися міжнародних стандартів у сфері прав людини. Виконання рішень міжнародних судів підвищує

авторитет України на міжнародній арені і сприяє захисту прав і свобод людини на національному рівні.

Крім того, важливою є проблема кваліфікації суддів. Для забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя необхідно підвищувати рівень кваліфікації суддів, запроваджувати механізми контролю за відповідністю кваліфікаційним вимогам. Водночас слід забезпечити належний захист суддів від неправомірного впливу та тиску, що може вплинути на ухвалення рішень.

Важливо також зазначити, що ефективність механізму перегляду судових рішень значною мірою залежить від оперативності та якості роботи судової системи. Для цього необхідно забезпечити належне фінансування судів, удосконалення процедурних норм, а також створення умов для ефективної роботи суддів та працівників судової системи.

У підсумку, перегляд судових рішень за виключними обставинами є важливим механізмом забезпечення справедливості, дотримання прав і свобод громадян та підвищення довіри до судової системи. Незважаючи на існуючі проблеми, вдосконалення законодавства та підвищення кваліфікації суддів сприятимуть покращенню роботи судової системи та забезпеченню верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV: із зм. і доп. станом на 18.05.2024 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. № 37. Ст. 446.
2. Єзеров, А. А. Неконституційність закону як підстава для перегляду судових рішень за виключними обставинами в адміністративному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України* 3 (2020): Ст. 118-119.
3. Резворович, К. Р. Рішення конституційного суду України як підстава перегляду судових рішень у соціальних справах за виключними обставинами. *НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ* (2020): Ст. 44.
4. Боднар Сергій, Денис Кузьмін, and Дмитро Кузьмін. Особливості касаційного провадження перегляду рішень адміністративного суду за винятковими обставинами. *Молодий вчений* 7 (59) (2018): Ст. 223-228.
5. Самсін І. Л. Проведення за винятковими обставинами в адміністративному судочинстві з огляду на практику Європейського суду з прав людини. *Вісник Верховного Суду України* 6 (2010): Ст. 42-47.
6. Постанова Касаційного адміністративного суду від 19.02.2021 року у справі № 808/1628/18. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/2059> (дата звернення: 01.02.2024).
7. Ухвала Касаційного адміністративного суду від 22.12.2022 року у справі № 805/1312/16-а. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/22780> (дата звернення: 01.02.2024).
8. Ухвала Верховного Суду від 06.04.2023 року у справі № 1.380.2019.006789. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144516> (дата звернення: 01.02.2024).

